

Ekonomik Politika Belirsizliği ve Politik İstikrarsızlığın Büyüme Üzerindeki Etkisi The Impact of Economic Policy Uncertainty and Political Instability on Growth

Arş. Grv. Dr. Ömer Akkuş

Öz

İktisat biliminde belirsizlik, teorik olarak gerçekleşen onca gelişmelere rağmen hala üzerinde tartışılan bir kavram olarak yerini korumaktadır. Belirsizliğin bu kadar çok tartışılmasının arkasında yatan unsur ise belirsizlik kavramının soyut iktisadi düşüncede sahip olduğu anlamsal ölçütlerin kavramsallaştırılmaması değil, belirsizlik kavramı ile ilgili bir fikir birliğinin oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır. Belirsizlikle ilgili bir fikir birliğinin olmayışı ise bu kavramla ilgi farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışmada diğer belirsizlik indeksleri ile karşılaştırıldığında daha güçlü ve politik unsurları da içermesi nedeniyle Baker vd. (2015)'in Amerika Birleşik Devletleri için geliştirmiş oldukları ekonomik politika belirsizliği (EPB) indeksi kullanılmaktadır. ABD'deki EPB'nin yanında gelişmekte olan ülkelerdeki politik istikrarsızlık göstergeleri de dikkate alınmaktadır. Çalışmada Keşfedici Faktör Analiziyle 17 politik istikrarsızlık göstergesi kullanılarak politik istikrarsızlığın üç farklı boyutu ortaya çıkarılmıştır. Bu boyutlar şiddet ve gerilim, hükümet karşıtlığı ve protesto ve rejim içi istikrarsızlıktır. Çalışmada Dinamik Panel Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu kullanılarak gelişmekte olan ülkelerdeki politik istikrarsızlığın ve ABD'deki EPB'nin gelişmekte olan ülkelerin büyüme-leri üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışmanın bulguları ABD'deki EPB'nin ve gelişmekte olan ülkelerdeki politik istikrarsızlığın üç farklı boyutunun gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranı üzerinde güçlü ve negatif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Politika Belirsizliği, Şiddet ve Gerilim, Hükümet Karşıtlığı ve Protesto, Rejim İçi İstikrarsızlık, Büyüme

Abstract

Uncertainty in the science of economics has been protecting its place as a concept still discussed despite many theoretical developments. The factor lying behind the discussion of uncertainty to this extent is based not on the fact that semantic criteria of the concept of uncertainty in abstract economic thought could not be conceptualized but on the fact that consensus on the concept of uncertainty could not be constituted. Absence of the consensus on uncertainty also caused to the emergence of the different approaches toward this concept. In this study, owing to the fact that it is stronger and also includes political factors, economic policy uncertainty (EPU) index of Baker et.al (2015), developed for the USA, shall be used. Along with EPU, political instability indicators of the developing countries shall be taken into account. In the study, using 17 political instability indicators through exploratory factor analysis, three factors of political instability has been detected. These factors are violence and tension, government opposition and protest, and instability inside the regime. Using dynamic panel system generalized method of moments, the effects of political instability in developing countries and EPU in the USA on growth of developing countries have been examined. Results of the study indicate that EPU in the USA and three factors of political instability have a strong and negative effect on growth rate in the developing countries.

Keywords: Economic Policy Uncertainty, Violence and Tension , Government Opposition and Protest , Instability Inside the Regime, Growth

Arş. Grv. Dr. Ömer Akkuş, Anadolu Üniversite İİBF, oakkus@anadolu.edu.tr

* Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilen "Ekonomik Politika Belirsizliği ve Politik İstikrarsızlığın Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi" isimli çalışmadan üretilmiştir.

Giriş

Son dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan, daha sonra ise küresel bir boyut kazanan finansal kriz ekonomide durgunluğun ve daralmanın meydana gelmesine neden olmuştur. Ekonomide ortaya çıkan bu durgunluğun uzun sürmesi ve durgunluktan çıkılmamasının arkasında yatan nedenlerden birinin ise politika yapıcıların bütçe, kurtarma paketleri ve reformlar ile ilgili yapacakları düzenlemelerdeki belirsizlik olduğu belirtilmektedir. Bush dönemi vergi kesintilerinin süresinin dolması, üst borç sınırı ile ilgili tartışmalar ve 2013 yılında ABD hükümetinin çalışmalarını askıya alarak tüm zorunlu olmayan federal hizmetleri durdurması ve bu politikaların uygulanması aşamasındaki politika belirsizliğinden dolayı ekonominin zarar gördüğü savunulmaktadır (Johannsen, 2014, s. 2). İktisatçılar ve politika yapıcılar tarafından politika ile ilgili belirsizlik, son dönemde meydana gelen finansal kriz sırasında ve sonrasında gözlenen genel ekonomik belirsizliğe katkıda bulunan önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Dünya ekonomisinde ağırlıklı olarak göze çarpan faktör ise gelişmiş ekonomilerde politika yapıcıların yapmış oldukları açıklamaların gelişmekte olan ülke ekonomileri için bir belirsizlik yaratıp yaratmayacağı endişesidir. Belirsizliğin, ekonomik faaliyetler üzerinde durgunluk etkisi yarattığı hızla gelişen teorik ve ampirik literatür tarafından da desteklenmektedir. Belirsizliğin sahip olduğu bu önemden dolayı çalışmanın ilk amacı Baker vd. (2015)'in Amerika Birleşik Devletleri için geliştirmiş oldukları ekonomik politika belirsizliği indeksinin nasıl ölçüldüğünün ortaya çıkarılması ve diğer belirsizlik indeksleri ile karşılaştırılarak güçlü yönlerinden bahsedilerek bu çalışmada kullanılma sebepleri vurgulanacaktır.

Ekonomi politika belirsizliği ile ilgili bu tartışmaların yanında bir ülkedeki politik istikrarsızlık derecesi doğrudan gözlenebilir olmadığı için birçok bilim insanı, politik istikrarsızlık kavramını tanımlamakta zorluklar yaşandığını dile getirmektedir. Bir ülkedeki aynı politik durum, hangi politik istikrarsızlık tanımının yapıldığına bağlı olarak istikrarlı veya istikrarsız olarak nitelendirilebilmektedir. Politik istikrarsızlığın tanımı ile ilgili sağlanmış bir görüş birliği olmamasına rağmen Lipset (1959) tarafından yapılmış olan tanım uzun zaman geniş ölçüde kabul görmüş ve kullanılmıştır. Lipset (1959), politik istikrarsızlığı belirli siyasal sistem türlerinin devamlılığı ya da sürekliliği olarak tanımlamaktadır. Lipset'e göre, bir

ülke 25 yıl liberal demokrasiyle ya da diktatörlükle de yönetilse politik olarak istikrarlıdır. Bu tanım, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde çok sık hükümet değişiklikleri yaşayan bazı ülkelerin bu dönem boyunca demokrasi içinde kaldıkları için politik olarak istikrarlı nitelikte olacakları sonucuna götürmektedir. Politik istikrarsızlığın bir diğer tanımında ise politik sistemin meşruluğu vurgulanmaktadır. Sanders (1981), bir politik sistemin ya diğer sistemlerle karşılaştırıldığında ya da farklı bir zaman dönemi boyunca kendisiyle karşılaştırıldığında ancak daha çok veya daha az istikrarlı olarak nitelendirilebileceğini vurgulamaktadır. Sanders, devrimlerin politik istikrarsızlıkların işareti olduğunu ve aynı zamanda toplumdaki hoşnutsuzlukların sebeplerinden biri olduğunu iddia etmektedir. Bu şekilde politik istikrarsızlık tanımlarını genişletmek mümkündür. Politik istikrarsızlıkla ilgili tam bir görüş birliğinin olmayışı beraberinde bu değişkenin yerine çeşitli vekil değişkenlerin kullanılmasına olanak sağlamıştır. Bu yüzden bu çalışmanın diğer bir amacı, politik istikrarsızlık için kullanılan 17 vekil değişken faktör analiz yöntemiyle daha az sayıda değişkene indirgenerek benzer göstergelerin aynı değişken altında toplanarak daha gerçekçi ve daha doğru yorumlar yapılmasına olanak sağlamaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise Barro (1996), Easterly ve Levine (1997), Sachs ve Warner (1997)'in çalışmaları dikkate alınarak ekonomik politika belirsizliği ve politik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Ampirik sonuçlar için Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998), düzey ya da fark GMM'de zaman boyutunun kısa olması durumunda tahmincilerin tutarlı ve etkin olmayacağını bu yüzden tek tek tahminler yapmak yerine birinci farkların düzey denklemine, araç değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de fark denklemine kullanılabilmesi ve aynı zamanda etkin ve tutarlı sonuçlara ulaşılabileceği için SGMM (Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu) kullanılmaktadır.

Literatür Taraması

Politik istikrarsızlığın ölçülmesi konusunda literatürde bir muğlaklık olmasına rağmen politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ile ilgili hemen hemen bir fikir birliğine varıldığı söylenebilir. Londregan ve Poole (1990), darbe sonucunda bir hükümetin devrilme olasılığının ekonomik büyüme oranı tarafından önemli ölçüde etkileneceğini savun-

maktadır. Barro (1991), Banks'ın (1979) veri setinden yararlanarak politik istikrarsızlığı ölçmeye çalışmakta ve her bir yılda gerçekleşen devrimler ile hükümet darbelerinin sayısını ve her yıl için bir milyon kişi başına düşen siyasi suikast sayısını dikkate aldığı modelde, bu değişkenlerden her birinin büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmaktadır. Levine ve Renelt (1992), darbeler, devrimler ve özgürlükler endeksinin büyüme ile güçlü bir korelasyonunun olmadığını; ancak darbeler ve devrimler ile yatırımın GSYİH içindeki payı arasında negatif yönlü güçlü bir korelasyonun olduğunu ortaya koymaktadır.

Barro ve Lee (1994), savaş dönemlerinin kukla değişken olarak ele alındığı modelde, savaş dönemleri ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunamazken, darbeler ve devrimlerin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Brunetti ve Weder (1995) çalışmasında olduğu gibi bu duruma ampirik açıdan bakıldığında yapılan ülkelerarası analiz sonuçlarına göre bir ülkedeki demokrasi seviyesi ile uzun dönemli büyüme performansı arasında önemli bir ilişki bulunmamaktadır. Suikastlar, hükümete yapılan darbeler ve savaşların ekonomik büyümeyle negatif yönlü ilişki içinde olacağı öngörülürken yapılan analiz sonucunda bu üç değişken ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Mauro (1995) yolsuzluğun subjektif endeksi, bürokratik işlerin miktarı, yargı sisteminin etkinliği ve çeşitli politik istikrar göstergelerinden oluşturduğu veri seti ile yaptığı analize göre, bürokratik işlerin etkinliği ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki varken, politik istikrarsızlığa ilişkin subjektif endeksin büyümeyi negatif yönde etkilediği, yolsuzluğun subjektif endeksi ise yatırımlar üzerinden büyümenin düşmesine neden olduğunu ileri sürmektedir.

Alesina vd. (1996), politik istikrarsızlığı yürütme gücünde bir değişiklik eğilimi olarak tanımlamaktadır. Politik istikrarsızlık, yatırım ve tasarruf gibi verimli ekonomik kararlar üzerinde negatif etkiye sahip olan politika belirsizliğini arttırdığı için büyümeyi etkilemekte ve bir hükümetin değişim olasılığının yüksek olması ise gelecekteki politikaların belirsiz olması durumunu ima etmektedir. Bu yüzden, riskten kaçınan ekonomik birimler verimli ekonomik girişimlerde bulunmak için bir süre bekleyebilmektedir. Hatta bazı durumlarda yurtdışına yatırım yap-

mak için piyasadan bile çekilebilmektedirler. Benzer şekilde yabancı yatırımcılar da istikrarlı bir politik ortamı tercih etmekte ve yatırımlarını bu istikrarın sürmesi üzerine gerçekleştirmektedirler. Diğer taraftan düşük büyümenin hükümet istikrarsızlığını arttırdığı ve yapılan ampirik çalışmaların büyük bir çoğunluğundaki bulgular, endüstriyel ekonomilerde görevdeki hükümetin yeniden seçilme şansının, seçimden hemen önceki büyüme oranına bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Demokrasinin yerleşmediği ülkelerde ise düşük büyüme hoşnutsuzluğu artırmakta ve hükümet karşıtı eylemler için bir neden olarak görülmektedir. Bu durum büyük bir olasılıkla hükümet darbelerinin icra edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Hükümete darbe yapılması gibi anayasal olmayan bir şekilde yürütmenin değişmesi veya yürütmenin ideolojik kompozisyonundaki önemli değişiklikler sonucu ortaya çıkan politik istikrarsızlığın büyümeyi azalttığı; fakat düzenli ve sık aralıklarla yürütmenin değiştiği endüstriyel demokrasilerde politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkinin daha az olduğu söylenebilir.

Ades ve Chua (1997), yakın ülkelerdeki politik istikrarsızlık olarak tanımlanan bölgesel istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve negatif bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Negatif dışsallığın şiddeti ülke içindeki politik istikrarsızlıklardaki bir artış ile eşit düzeyde gerçekleşmektedir. Bölgesel istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi etkilediği iki temel kanal bulunmaktadır. Bu kanallardan birincisi; bölgesel istikrarsızlık ticaret akışlarını bozmakta ve bölgesel istikrarsızlığın yüksek olduğu ülkelerdeki mal ve üreticilerin ticaret payları daha da düşmektedir. Bu kanallardan ikincisi ise komşu ülkelerde savunma harcamaları kontrol altına alındıktan sonra bile bölgesel istikrarsızlık askeri harcamalarda artışların gerçekleşmesini zorunlu kılmaktadır. Askeri harcamalarda meydana gelen artışlar, kamu harcamalarının diğer verimli kısımlarını içeren kaynakları dışladığı sürece bölgesel istikrarsızlıktan kaynaklanan askeri harcamalarda ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olmaktadır.

Feng (1997), kurala uygun ve kurala uygun olmayan hükümet değişikliklerinin ekonomik büyüme üzerinde farklı etkilere sahip olacağını vurgulamaktadır. Hükümet darbesi gibi kurala uygun olmayan hükümet değişikliklerinin piyasaya önemli ölçüde bir belirsizlik aşlayarak ekonomik büyümenin ya-

vaşlamasına ve hatta ekonomik büyümenin negatife dönmesine neden olmaktadır. Kurala uygun hükümet değişiklikleri ise bir ülkenin anayasal çerçevesiyle belirlenmiştir. Kurala uygun şekilde yani anayasal çerçevede gerçekleşen hükümet değişiklikleri devrik hükümetlerin ekonomik performanslarının iyi olmadığını ve oy verenlerin ekonomik gelişme için yeni bir hükümet seçmeleri gerektiğini ima etmektedir. Kısa dönemde, hükümet değişiklikleri ekonomik alanlarda bir belirsizlik meydana getirebilmekte ve bunun büyüme üzerindeki etkisi de belirsiz olabilmektedir. Uzun dönemde ise anayasal çerçevede meydana gelen hükümet değişiklikleri ve hükümetin hesap verme zorunluluğu ekonomik performansın lehine bir durumun ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bu yüzden kurala uygun şekilde gerçekleşen hükümet değişiklikleri daha yüksek bir büyümeyi gerçekleştirebilir.

Brunetti vd. (1997), kuralların öngörülebilirliği, hukukun güvenilirliği, mülkiyet haklarının güvence altında olması, politik istikrarsızlık ve yolsuzluk gibi göstergeleri kullanarak kuralların güvenilirliği olarak adlandırdıkları bir gösterge oluşturmuşlardır. Kuralların güvenilirliği ile ekonomik büyüme arasında yakın bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli politik değişkenlerin kullanıldığı çalışmada Freedom House tarafından derlenen politik haklar göstergesi demokrasi seviyesinin bir ölçümü olarak kullanılmaktadır. Teorik açıdan bakıldığında daha demokratik bir sistemin daha az demokratik sisteme göre muhakkak daha fazla büyümeye olanak sağlayıp sağlamayacağı açık değildir. Easterly ve Levine (1997) etnik olarak parçalanmış ekonomilerin, politik olarak istikrarsız olabileceği ve kamu malları veya ülke için iyi bir politika belirleme konusunda aynı fikirde olmanın oldukça zor olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte etnik çeşitliliğin ekonomik büyümeyi teşvik eden politikaların ve kamu mallarının edinimi üzerinde aynı fikirde olmayı zorlaştırarak ekonomik büyümenin yavaşlama eğiliminde olmasına neden olduğunu ortaya koymaktadırlar. Martin (1997), hukuk kuralları, politik haklar, sivil özgürlükler gibi politik değişkenlerin büyüme üzerindeki etkilerinin pozitif olduğunu, ihtilal ve askeri darbe sayısı ile savaşın kukla değişken olarak kullanıldığı politik değişkenlerin büyüme üzerindeki etkisinin ise negatif yönlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Svensson (1998), politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi etkilemesinin birkaç sebebi olduğunu vur-

gulamaktadır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse örneğin; rejime karşı şiddetli bir meydan okuma, fiziki sermayeye zarar verebilmekte ve bunun bir sonucu olarak üretim seviyeleri etkilenebilmektedir. Bunun yanında, görevdeki politikacılar için reformların marjinal maliyetleri, marjinal yararlarından daha büyük olacağından politik istikrarsızlık hukuki reformları sınırlandırabilmektedir. Rodrik (1999), zenginlik, etnik kimlik, coğrafi bölge gibi çeşitli boyutları ile bir toplumda daha önce var olan sosyal ayrışmanın derinliklerini göstermek için örtük sosyal ayrışma olarak adlandırılan bir terim kullanmaktadır. Çalışmada eşitsizlik, etnik ve dilsel parçalanma, sosyal güven ölçümleri kullanılarak örtük sosyal ayrışma terimi kukla değişken olarak modelde yer almaktadır. Bir ekonominin verimliliğini belirlemede önemli rol oynayan örtük sosyal ayrışma, yatırımlar aracılığıyla değil verimlilik aracılığıyla büyümeyi etkilemekte ve bu etki negatif yönlü bir etki olarak ortaya çıkmaktadır.

Asteriou ve Price (2001) politik istikrarsızlığı ölçmek için terör olaylarının sayısı, grev sayısı, bir seçim kuklası, hükümetin bir partiden diğer bir partiye geçmesi durumunu ifade eden bir değişken kuklasının da olduğu altı farklı değişken kullanılarak sosyo-politik istikrarsızlık indeksi hesaplanmaya çalışmakta ve sosyo-politik istikrarsızlığın İngiltere'nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisi incelemektedir. Çalışmada GARCH-M modeli kullanılmakta ve istikrarsızlığın büyüme üzerinde negatif, büyüme belirsizliği üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu; fakat belirsizliğin tek başına büyümeyi etkilemediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Fosu (2001), politik istikrarsızlık değişkenini, başarısız olan darbeler ve resmi olarak rapor edilen darbe olayları ile normalde gönüllü olmayan hükümet değişimlerini içeren başarılı darbelerin sıklığını kullanarak ölçmektedir. Politik istikrarsızlık için kullanılan değişkenin katsayısı kurulan bütün modellerde negatif değerler almamakta bazı durumlarda pozitif değerler almaktadır. Marjinal fiziki ürün üzerindeki negatif etki aracılığıyla politik istikrarsızlık değişkeninin büyüme etkilediği durumda bu katsayının negatif olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Collier vd. (2001), bir grubun büyük bir çoğunluğu oluşturduğu baskınlık ile küçük bir grubun yer aldığı farklılaşma arasındaki ayrımı ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Demokratik toplumlarda etnik kimlik üzerinden yürütülen politikaların etkilerinin küçük ve muğlak

olduğu ortaya konulurken diktatörlükle yönetilen toplumlarda etnik sadakatin kişilerin olaylara karşı tavırlarının sertleşme eğilimlerini arttırdığı ortaya konulmaktadır. Tamamıyla demokratik olan toplumlarda etnik farklılığın büyüme üzerinde negatif bir etkisi söz konusu değilken diktatörlükle yönetilen toplumlarda etnik farklılığın büyümeyi azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Etnik baskınlık etkisinin şiddeti, baskın grupların büyüklüğünü azaltmak için tahmin edilmiş ve etnik baskınlığın, etnik farklılaşma durumunun aksine politik sisteme bakılmaksızın büyüme sürecini olumsuz etkilediği hipotezini destekleyen bulguların zayıf olduğunu göstermektedir.

Campos ve Nugent (2002), sosyo-politik istikrarsızlık ölçülürken daha şiddetli olan politik istikrarsızlık göstergesi olarak her bir milyon kişi başına düşen politik suikast sayısı, ihtilal ve başarılı olan darbe sayısını dikkate almaktadır. Daha az şiddet içeren sosyo-politik istikrarsızlık göstergesi olarak ise siyasal katılımın düzenlenmesi ve yürütmenin işlerliği gibi formlar aracılığıyla sosyo-politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkinin yönü ve varlığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Analiz sonuçlarına göre sosyo-politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında negatif ve nedensel bir ilişki olduğu hipotezini destekleyebilecek herhangi bir bulguya ulaşılamamaktadır.

Carmignani (2002)'nin bölünme ve ideolojinin rolü üzerine odaklandığı çalışmasında bölünmenin rolünün önemli olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Koalisyon kuran parti sayısı yani sayısal bölünmüşlük üzerine odaklanan çalışmaların aksine ideolojik bölünmüşlüğün çok daha önemli olduğu görülmektedir. Koalisyon kuran partilerin ideolojik farklılığının derecesi kamu harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranındaki değişimin önemli bir belirleyicisidir ve ideolojik bölünmüşlüğün büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Alesina vd. (2003) etnik, dilsel ve dini ayrışma ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkiyi ele aldığı çalışmasında etnik ayrışma ile kişi başına düşen milli gelir arasında önemli derecede negatif yönlü bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadırlar. Dilsel ayrışma ile kişi başına düşen milli gelir arasındaki negatif yönlü korelasyonun ise kısmen daha düşük olduğu gözlenmektedir. Dinsel ayrışmanın ise kişi başına düşen milli gelir düzeyi üzerinde herhangi bir anlamlı etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Darby vd. (2004), kamu yatırımları ve kamu tüketimi arasında kamu harcamalarının nasıl dağıtılacağına hükümetin kararları üzerindeki etkisi aracılığıyla, demokratik ülkelerde seçim sonuçlarının yaratacağı politik belirsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Daha yüksek politik belirsizlik olması durumunda politika belirleyememe etkisi ortaya çıkmakta ve hükümette bulunan politikacılar rasyonel hareket ederek, yatırımlar üzerine yapılan harcamaları azaltma ve hükümet tüketimlerinin payını artırma eğilimine girmektedirler. Alesina ve Ferrara (2005), SUR metodunu kullanarak elde etmiş oldukları sonuçlara göre bölünmenin büyüme üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahip olduğunu; ancak etnik bölünmeden büyümeye gerçekleşen negatif bir etkinin olup olmadığına ise gelir seviyesine ve toplumun özelliklerine bağlı olarak değişmek olduğunu ortaya koymaktadırlar. Uygun teknolojik koşullar altında bölünmenin daha yüksek kalkınma seviyelerinde çıktı üzerinde daha düşük seviyede negatif etkide bulunabileceği ortaya konulmaktadır.

Sakamoto (2005), 17 OECD ülkesindeki hükümetlerin niteliklerinin geçerliliği araştırmakta ve çoğunluk durumu, iktidardaki parti sayısı, hükümette kalma süresinin devamlılığı gibi zayıf hükümet özelliklerinin bütçe açığı, ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik üzerindeki etkilerini incelemektedir. Zayıf hükümet durumunun ekonomik büyüme üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkide bulunacağına dair herhangi bir anlamlı ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat merkez bankasının bağımsız olmadığı ve iktidarı birden fazla partinin paylaşması ekonomik büyümeyi düşürürken merkez bankasının bağımsız olması durumunda ise iktidarda koalisyon durumunun ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Jong-A-Pin (2009), yaklaşık 90 ülkeye ait panel veride 5 yıllık ortalamaları dikkate alarak politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi incelemektedir. Siyasal rejimin istikrarsızlığından ekonomik büyümeye doğru yapılan analiz sonucunda hem eşanlı ilişki hem de Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ülkelerdeki istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik olduğu ve ekonomik büyümenin politik şiddet üzerinde nedensel bir etkiye sahip olduğu ile ilgili bulgulara ulaşılmaktadır.

Aisen ve Veiga (2011)'ya göre yeni bir başbakan değişikliği veya kabinenin değişmesi gibi hükümette mey-

dana gelen değişiklikler, kişi başına düşen yıllık gayri safi yurtiçi hasılanın büyüme oranını düşürmektedir. Bu düşüş temel olarak gayri safi yurtiçi hasıla büyümesinin üzerindeki etkinin yarısından fazlasını açıklayan toplam faktör verimliliği büyümesi üzerindeki politik istikrarsızlığın negatif etkilerinden kaynaklanmaktadır. Politik istikrarsızlık aynı zamanda fiziki sermaye ve beşeri sermaye birikimi aracılığıyla da büyümeyi etkilemektedir. Fiziki sermaye birikimi, beşeri sermaye birikimine göre büyümeyi kısmen daha fazla etkilemektedir.

Campos vd. (2012), suikastlar, çete savaşları, grevler gibi kanuni dayanağı olmayan politik istikrarsızlıkların büyüme üzerinde doğrudan negatif etkiye sahip olduğu, kabine değişikliği ve anayasal değişiklik gibi yasal değişikliklere dayalı politik istikrarsızlıkların, ekonomik büyümede meydana gelen dalgalanmalar aracılığıyla büyümeyi dolaylı olarak etkilediğini ortaya koymaktadırlar. Kanuni dayanağı olmayan politik istikrarsızlığın etkileri uzun dönemden ziyade kısa dönemde daha çok görülmektedir. Polachek ve Sevastianova (2012)'a göre çatışmaların kısa dönem etkilerinin uzun dönem etkilere göre daha belirgin olduğunu vurgulamaktadır. Zengin yüksek gelirli ülkeler ülkelerarası savaş yapmaya eğilimliken yoksul düşük gelirli ülkelerde iç çatışma eğiliminin olduğu görülmektedir. İç çatışma tüm ülkeleri olumsuz etkilerken bu etki özellikle demokratik olmayan ülkelere daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bir ülkenin nüfusunun bir yüzdesi olarak ölen kişi sayısı ile ölçülen savaş şiddetinin, ülkenin büyümesi üzerinde savaş esnasında olduğundan çok daha güçlü tedbirler alması gerektiği savunulmaktadır. Buna ilave olarak, çalışmada düşük gelirli ülkelerin yüksek gelirli ülkelere göre savaştan daha çok muzdarip oldukları vurgulanmaktadır.

Ekonomik Politika Belirsizliği

Belirsizlik, firmaların yatırımlarını gerçekleştirmeden önce "bekle ve gör" stratejisi ile hareket etmelerine yol açarak ya da işletmelerin ve tüketicilerin borçlanma maliyetlerini yükselterek veya hanehalklarının ihtiyarı harcamalarında kesintiye gitmelerini teşvik etmek suretiyle ekonomik performansı olumsuz yönde etkileyebilir. Bunun yanında sermaye birikimini, iş ve işçilerin yeniden tahsisini yavaşlatarak verimlilik artışını da sınırlandırabilir. Politika belirsizliği finansal krizden bu yana hem ABD'de hem de Avrupa'da

en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2011 yılının yazında ABD'deki üst borç sınırı krizi, politika sürecinin kendisinin belirsizliği yarattığını göstermesi açısından da güzel bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Baker vd., 2012, s. 1). 2008 Finansal krizi ile birlikte küresel finansal piyasalardaki oynaklıklarla ilgili en göze çarpan şey ise ekonomi ile ilgili haberlerin çoğunda politikacıların yer alması olmuştur. Politika yapımcıların bütçe, kurtarma paketleri ve reform düzenlemeleri ile ilgili eylemleri ve açıklamaları finansal piyasalarda çok ciddi dalgalanmaların oluşmasına neden olmaktadır. Fakat bu durumun normal bir durum olarak görülmesi söz konusu değildir. Çünkü 2008 finansal krizinden önce piyasalardaki dalgalanmalar genellikle ekonomi haberlerine göre şekillenmekteydi. Basitçe ifade edilirse, gayri safi yurtiçi hâsıla ve istihdam rakamlarının olumlu seyretmesi finansal piyasalarda da yükselişi getirmekte, işbirliği kazançlarının zayıflığı durumunda ise finansal piyasalarda olumsuzluk ve çöküşlerin oluşmasına neden olmaktadır. Fakat bugün durumun böyle olmadığı görülmektedir. Tüm gözler politikacılara çevrilmiş vaziyette olmasına rağmen, maalesef politikacılar belirsizliklerin niçin ortaya çıktığı ile ilgili olarak da aynı yerde durmamaktadırlar (Baker vd., 2012, s. 21).

Ekonomik Politika Belirsizliğinin Ölçülmesi

Politika belirsizliği ile ilgili endişeler ve ABD'deki partizan politika anlaşmazlıkları, Euro Bölgesi'ndeki çeşitli krizler ve Küresel Finansal kriz sonucunda iyiden iyiye yoğunlaşmıştır. Federal Açık Piyasa Komitesi (FOMC) (2009) ve IMF (2012, 2013) ABD'nin ve Avrupa Birliği'nin kamu maliyesi, mevzuatı ve para politikası ile ilgili belirsizlik, 2008-2009 yıllarında sert bir ekonomik düşüşün gerçekleşmesine ve sonrasında ise daha yavaş bir toparlanmanın yaşanmasına neden olmuştur.

Politika belirsizliğinin rolünü ortaya çıkarmak için, Baker vd. (2015) Amerika Birleşik Devletleri için bir ekonomik politika belirsizliği indeksi geliştirmişler ve 1985 yılından başlayarak ekonomik politika belirsizliğinin evrimini incelemiştir. Geliştirdikleri indeks, ekonomi veya ekonomik, belirsiz veya belirsizlik, bir veya daha fazla geçen kongre (ABD millet meclisi), bütçe açığı, ABD merkez bankası, kanun, kanuni düzenleme veya Beyaz Saray kelimelerini içeren ABD'nin önde gelen 10 büyük gazetesindeki makalelerin sıklığını yansıtmıştır. Aynı ay ve gazetede makalelerin toplam sayısı ile ham rakamlar belirlen-

miş ve her bir gazete için aylık bir EPB serisi elde edilmiştir. 1985'ten 2010'a kadar her bir gazetenin seviye değer serileri bir birimlik standart sapma haline getirilmiş ve sonra 10 gazete için aylık ortalama olarak alınmıştır. Son olarak, 1985'ten 2009 yılına kadar 10 gazetenin elde edilen serileri 100'ün bir ortalamasına normalleştirilerek dönüştürülmüştür (Baker vd., 2015, s. 4). Çalışmanın bu şekilde gazete yazılarından derlenmesinin sebebi ise veri problemi olan ülkeler ile ilgili daha doğru analizlerin yapılabilmesi ve aynı zamanda bundan 10 veya 20 yıl öncesine uzanan ekonomik ve politik durumlar için yararlı bir vekil değişken olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Baker vd. tarafından benzer bir yöntem kullanılarak tüm G10 ekonomilerini içeren bir Ekonomik Politika Belirsizliği İndeksi (EPB indeksi) oluşturulmuştur. Böylece bu indeks belirsizliğin ölçülmesinde daha az alternatiflere sahip olan ülkeler için çok daha faydalı olmaktadır.

Politika belirsizliğinin ölçülmesi ile ilgili Baker vd. (2015)'in geliştirdikleri yaklaşım gazetenin güvenilirliği, doğruluğu, eğilimi ve tutarlılığı ile ilgili potansiyel endişelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu endişeleri ortadan kaldırmak için geliştirdikleri EPB indeksini birkaç farklı boyutta değerlendirmişlerdir. İlk olarak, Baker vd. tarafından geliştirilen ekonomik politika belirsizliğinin ölçümü ile diğer politika belirsizliği ölçümleri(zımni borsa oynaklığı) arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak, geliştirilen indeks ABD Merkez Bankası'nın Beige Books'ta bahsedilen politika belirsizliği ile karşılaştırılmıştır. Üçüncü olarak, sağ eğilimli ve sol eğilimli gazetelere dayalı EPB göstergelerinde benzer şekilde hareket ettiği ve politik bakışın geliştirilen EPB indeksinin ciddi ölçüde çarpıtmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dördüncü olarak, önemli ABD gazetelelerinden alınan rastgele seçilmiş 1200 makale üzerinde yoğun bir denetim yürütülmüştür. Bazı öğrenciler çeşitli eğitim süreçlerinden geçirilmiş ve yazarların gözetimi altında makalelerin örtüşen setleri dikkatlice okunmuştur. Daha sonra elde edilen veriler, insan eli ile oluşturulan göstergeler ve bilgisayar aracılığı ile geliştirilen yöntemle elde edilen göstergeler ile karşılaştırılmış ve aralarında yüksek dereceden bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Baker vd., 2015, s. 2).

Politik İstikrarsızlığın Ölçülmesi

Politik istikrarsızlığın ölçülmesinde vekil değişken olarak kullanılan çeşitli göstergeler bulunmaktadır. Uluslararası yazında vekil değişken olarak kullanılan göstergeler genel olarak Uluslararası Ülke Risk Rehberi, Uluslararası Veri Bankası, Hükümet Şekli IV, Politik Kurumlar Veritabanı ve Uluslararası Barış Araştırmaları Kurumu veri tabanlarından elde edilmektedir. Bu çalışmada politik istikrarsızlığı ölçmek için kullanılan göstergeler Uluslararası Ülke Risk Rehberi ve Uluslararası Veri Bankası (Ülkelerarası Zaman Serisi Veri Arşivi)' ndan elde edilmiştir.

1994-2013 yılları arası dönemin ele alındığı çalışmada literatürde sıklıkla kullanılan politik istikrarsızlık göstergelerine ait koreslasyon matrisi Tablo 1'de sunulmuştur.

Korelasyon matrisi oluşturulmadan önce dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan birisi de analize dâhil edilen değişkenler arasında çoklu bağıntı sorununa neden olan değişkenlerin faktör analizine dâhil edilmemesidir. Bu yüzden aralarındaki basit korelasyon katsayı %90'ın üzerinde olan gerilla savaşı, suikast gibi değişkenler ile partilerin ayrışması, büyük anayasal değişiklikler ve seçim sayıları analiz dışında bırakılmıştır. Böylece faktör analizi için literatürde politik istikrarsızlık göstergesi olarak kullanılan vekil değişken sayısı yaklaşık 25 iken bazı değişkenlerin verilerinde eksiklikler bazılarının ise çoklu doğrusal bağıntı sorununa yol açmasından dolayı çalışmamızda politik istikrarsızlık göstergesi olarak 17 değişken faktör analizine dâhil edilmiştir.

Faktör analizinin temel amacı birbiriyle ilişkili değişkenleri az sayıdaki ortak faktör veya faktörlerle açıklamaktır. Değişkenlerin arasındaki korelasyon katsayıları, köşegen dışı değerler incelenerek çoklu doğrusal bağıntının olup olmadığı ile ilgili fikir yürütmek mümkündür. Eğer korelasyon matrisindeki köşegen dışı değerler %30'dan daha büyük değerler almıyorsa değişkenler için çoklu doğrusal bağıntıdan söz etmek mümkün olmayacaktır. Faktör analizinde çok güçlü çoklu bağıntının olmaması aksine yeterli düzeyde çoklu doğrusal bağıntının (mild multicollinearity) olması istenmektedir (Albayrak, 2006, s. 180).

Tablo 1. Politik İstikrarsızlık Göstergeleri Korelasyon Matrisi

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII
I	1																
II	0.2529	1															
III	0.4377	0.4438	1														
IV	0.025	-0.0004	0.0225	1													
V	0.3447	0.4141	0.8044	0.0612	1												
VI	0.088	0.1987	0.4166	0.0533	0.3439	1											
VII	-0.0763	-0.0579	-0.1076	-0.2193	-0.0727	0.0672	1										
VIII	-0.2222	-0.1467	-0.2221	-0.1605	-0.1914	-0.0631	0.2079	1									
IX	-0.0836	-0.0943	-0.1886	-0.345	-0.1644	-0.0323	0.5585	0.1344	1								
X	-0.1592	0.0173	-0.0666	-0.2065	-0.0554	-0.0215	0.3471	0.067	0.4722	1							
XI	-0.1561	-0.0401	-0.1326	-0.1659	-0.1226	-0.0901	0.1734	0.1855	0.2047	0.379	1						
XII	-0.0041	-0.1156	-0.1168	-0.058	-0.1018	-0.0724	0.2456	-0.0429	0.4626	0.1776	0.1436	1					
XIII	0.0127	-0.0576	-0.0959	-0.0787	-0.0996	-0.0406	0.2539	-0.1068	0.3574	0.2357	0.1098	0.3953	1				
XIV	-0.0826	-0.0762	-0.1821	-0.2296	-0.1391	-0.0837	0.3799	-0.058	0.5791	0.4186	0.4635	0.3347	0.4294	1			
XV	-0.0378	0.0218	-0.1032	-0.0628	-0.0392	-0.082	0.3117	-0.0384	0.383	0.2207	0.2506	0.3949	0.3519	0.4082	1		
XVI	-0.1319	-0.0296	-0.1081	-0.3036	-0.0659	-0.0028	0.4544	0.211	0.6185	0.521	0.2625	0.2408	0.3785	0.4878	0.1341	1	
XVII	0.0584	-0.0797	-0.0845	0.0739	-0.0782	-0.0837	-0.1098	-0.4109	0.0743	-0.1118	0.1971	0.2115	0.3118	0.3578	0.261	-0.1775	1

Not: Tablo ikili korelasyon katsayılarını göstermektedir. Roma rakamları sırasıyla şu göstergeleri ifade etmektedir; (I) Genel Grev, (II) Tasfiyeler, (III) İsyân, (IV) Devrim, (V) Hükümet Karşısı Gösteriler, (VI) Darbe, (VII) Etik Gerilim, (VIII) Hükümet İstikrarı, (IX) İç Çatışma, (X) Sosyo Ekonomik Durum, (XI) Yatırım Profili, (XII) Dış Çatışma, (XIII) Yolsuzluk, (XIV) Siyasette Askerler, (XV) Dini Gerginlikler, (XVI) Hukuk ve Düzen, (XVII) Demokratik Hesap Verilebilirlik

Keşfedici Faktör Analizinde uygun faktör sayısını elde etmek için çeşitli istatistik testler kullanılmaktadır. Çalışmamızda ilk olarak Yamaç Eğim Testi (Cattell's Scree Test) uygulanmıştır ve testin grafiksel metodunda üç faktörlü yapının olduğu belirlenmiştir.

Yamaç eğim testi sonuçlarının öznel kriterlere dayandığı düşüncesiyle sıklıkla eleştirilmesinden dolayı ve Olabilirlik Oranı Testi (Likelihood Ratio) modelin aşırı uygunluğuna karşı hassas olduğu için farklı testlerin de uygulanması gerekmektedir. Mak-

simum Olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemi kullanılarak faktör sayısının tahmin edilmesi sonucunda Schwarts kriteri ve Akaike bilgi kriterinin en küçük değerine ulaşılan faktör modelleri incelenmiş ve üç faktörün en uygun faktör olduğu Tablo 2'de sunulmuştur. Modelde birden daha büyük değer alan

öz değerler Kaiser kriteri olarak adlandırılmakta ve birden daha büyük değer alan tüm faktörler dikkate alınmaktadır. Yamaç eğim testinin gösterdiği gibi model birden daha büyük olan öz değerli üç faktöre sahiptir.

Tablo 2. Faktör Belirleme

Faktör analizi/Korelasyon	Gözlem Sayısı =660
Metod: Maksimum Olabilirlik	Faktör Sayısı =3
Döndürme: Döndürme Yok	Parametre Sayısı=48
Schwarz's BIC= 882.609	(Akaike's) AIC = 666.981
Log Olabilirlik=-285.4906	

Faktör	Ozdeğer	Fark	Yüzde	Kümülatif
Faktör1	2.67877	-0.29633	0.3668	0.3668
Faktör2	2.97509	1.32518	0.4073	0.7741
Faktör3	1.64992	.	0.2259	1.0000
LR testi : Bağımsıza karşı Doygun model: Kikare(136)=4013.64 Olasılık>Kikare=0.000				
LR testi : Üç faktöre karşı Doygun model: Kikare(88)=563.63 Olasılık>Kikare=0.000				

Tablo 3. Faktör Döndürme

Göstergeler	Şiddet ve Gerilim	Hükümet Karşıtlığı ve Protesto	Rejim içi İstikrarsızlık
Genel Grev		0.4442	
Tasfiyeler		0.4661	
İsyan		0.9621	
Hükümet Karşıtlı Gösteriler		0.8294	
Darbe		0.4252	
Devrim	-0.3682		
Etnik Gerilim	0.6199		
Hukuk ve Düzen	0.7656		
İç Çatışma	0.8091		
Sosyo Ekonomik Durum	0.6168		
Yatırım Profili	0.3782		
Dış Çatışma	0.4333		
Yolsuzluk			0.334
Siyasette Askerler			0.3778
Dini Gerginlikler			0.3052
Hükümet İstikrarı			-0.4664
Demokratik Hesap Verilebilirlik			0.9089

Faktör yükleri Maksimum Olabilirlik kullanılarak tahmin edilmiştir. Döndürme yöntemi ise oblimindir. 1994-2013 yılları arası dönem ele alınmış ve 17 değişken kullanılmıştır. Faktör yükleri 0.3'ten daha büyük olan değerler tabloda gösterilmiştir.

Keşfedici faktör analizinde daha çok dik döndürme yöntemlerine başvurulmaktadır. Keşfedici faktör analizinde genellikle faktörler birbiriyle bağıntılıdır; fakat bu faktörler arasındaki bağıntının ne şekilde olduğu önceden bilinmemektedir. Teorik olarak döndürme işlemi yapılan faktör matrisinde her bir değişkenin bir faktörle anlamlı olarak ilişkili olması beklenmektedir. Uygulamada 0.30'dan daha büyük bir faktör yükünün olması bu değişkenlerin bu faktörler altında anlamlı olduğunu göstermektedir (Hair vd., 2014, s. 100). Tüm değişkenlerin faktörlerle olan ilişkisi Tablo 3'te gösterilmektedir. 1994-2013 yılları arasındaki dönemde değişkenlerle faktörler arasındaki korelasyonun yüksek olduğu ve ilgili dönemde korelasyon katsayılarının ise %30 ile %96 arasında değiştiği görülmektedir.

Faktör Analizinin Uygunluğu ve Faktörlerin İsimlendirilmesi

Faktör analizinin uygunluğu ile kastedilen analize konu olan değişkenler arasında anlamlı ve yeterli düzeyde bir korelasyonun olup olmadığının ortaya çıkarılmasıdır. Bartlett küresellik testinin H_0 hipotezi değişkenlerin birbiriyle bağıntılı olmadığı şeklindeki H_1 hipotezi değişkenlerin birbiriyle bağıntılı olduğu şeklindedir. Böylece H_0 hipotezi reddedilmiş ve her bir değişkenin analizdeki diğer değişkenlerle korelasyonlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. KMO uygunluk testi ise %74.8 oranında ele alınan değişkenlerin faktör analizi için iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Faktör Uygunluk Testleri

Bartlett Küresellik Testi
Kikare=4007.496
Serbestlik Derecesi=136
Prob.-değeri=0.000
Ho:Değişkenler birbiriyle bağıntılı değildir
KMO Uygunluk Testi=0.748

Birinci faktörle önemli derecede ilişkili olan değişkenler devrim, etnik gerilim, hukuk ve düzen, iç çatışma, sosyoekonomik durum, yatırım profili, dış çatışma değişkenleri ülke içindeki sosyal ve ekonomik gerilimlere işaret ettiği için bu değişkenler **şiddet ve**

gerilim olarak adlandırılmıştır. İkinci faktördeki yük ağırlıkları incelendiğinde genel grev, tasfiyeler, isyan, hükümet karşıtı gösteriler, darbe değişkenleri mevcut iktidara karşıtlık ve bunu gerçekleştirme yollarına işaret ettiği için ikinci faktör **hükümet karşıtlığı ve protesto** olarak adlandırılmıştır. Yolsuzluk, siyasette askerler, dini gerginlikler, hükümet istikrarı ve demokratik hesap verilebilirlik değişkenleri üçüncü faktör yüklerini temsil ederken bu değişkenler rejim içerisinde ortaya çıkan durumları temsil ettiği için bu değişkenler **rejim içi istikrarsızlık** olarak adlandırılmıştır.

Yöntem, Veri ve Model

Çoğu ekonomik ilişki doğası gereği dinamiktir ve panel verinin avantajlarından biri de araştırmacıların uyum dinamiğini daha iyi anlamalarına olanak sağlamasıdır. Bu dinamik ilişkiler açıklayıcı değişkenlerin olduğu tarafta bir gecikmeli bağımlı değişkenin olması ile tanımlanmaktadır;

$$Y_{it} = \delta Y_{i,t-1} + \beta X_{it} + u_{it} \quad (i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T) \quad (1)$$

X_{it} ; $1 \times K$ ve β ; $K \times 1$ ve δ sayısal bir değeri ifade etmekte ve u_{it} 'nin tek yönlü hata bileşen modelini takip ettiği varsayılmaktadır.

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (2)$$

Dinamik panel veri modelinde açıklayıcı değişkenler arasında bağımlı değişkenin bir gecikmesinin olmasından dolayı otokorelasyon ve kesitler arasında heterojenliği tanımlayan bireysel etkiler ortaya çıkmaktadır. Bağımlı değişkenin bir gecikmesinin açıklayıcı değişkenler arasında olması temel bazı sorunlara yol açmaktadır. Y_{it} , μ_i 'nin bir fonksiyonu olduğu için $Y_{i,t-1}$ de aynı zamanda μ_i 'nin bir fonksiyonu olmaktadır. Bu yüzden, denklem (1)'de sağ tarafta yer alan $Y_{i,t-1}$ hata terim ile korelasyonludur. Bu durum v_{it} serisel olarak korelasyonlu olmasa bile OLS tahmincisinin sapmalı ve tutarsız olmasına neden olmaktadır (Baltagi, 2013, s. 155).

$Y_{i,t-1}$ ve μ_i arasında ortaya çıkan sorunları ortadan kaldırmak için Arellano ve Bond (1991) tarafından fark GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) gelişti-

rilmiştir. Tahmincilerin birinci dereceden farklarının alınarak dönüştürme işlemi yapılmasından sonra birim etkileri yok edilebilmektedir. $\Delta Y_{i,t-1}$ değişkeni ile Δv_{it} hata terimi arasında fark GMM'de bir korelasyon sorunu vardır. Bu sorunun giderilmesi için Arellano ve Bond (1991) araç değişken kullanılması gerektiğini; fakat kullanılan araç değişkenlerin hata terimi ile ardışık bağımlılık içermemesi ve açıklayıcı değişkenlerle de yüksek dereceden korelasyonlu olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998), düzey ya da fark GMM'de zaman boyutunun kısa olması durumunda tahmincilerin tutarlı ve etkin olmayacağını bu yüzden tek tek tahminler yapmak yerine birinci farkların düzey denkleminde, araç değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de fark denkleminde kullanılabilmesi SGM (Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu) geliştirilmiştir.

Ekonomik politika belirsizliği ve politik istikrarsızlığın büyüme üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada gelişmekte olan 33 ülke ve 1994-2013 dönemi için ekonomik ve politik istikrarsızlık değişkenlerinin temel alındığı yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler iki temel kategoride toplanmaktadır. İlk kategori temel büyüme faktörlerinin ölçülmesi ile ilişkili değişkenleri içermekte ve bu değişkenler Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI) veri tabanından elde edilmiştir. Uluslararası Ülke Risk Rehberi ve Uluslararası Veri Bankası (Ülkelerarası Zaman Serisi Veri Arşivi)'nden elde edilen 17 gösterge, faktör analizi yöntemiyle analiz edilerek şiddet ve gerilim, hükümet karşıtlığı ve protesto, rejim içi istikrarsızlık değişkenleri ile Baker vd. (2015) tarafından ABD için ekonomik politika belirsizliği indeksi değişkenleri ise ikinci kategori olan ekonomik istikrarsızlık ve belirsizliklere işaret etmektedir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Büyüme ve Açıklayıcı Değişkenler İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maksimum
Büyüme Oranı	653	4.458859	3.852801	-13.12672	26.17025
Yatırım	660	24.32872	6.883025	0.2986439	47.67809
Okullaşma	522	80.24387	18.19704	22.85859	111.1477
Dışa Açıklık	660	72.78606	39.0087	14.61021	220.4073
Şiddet ve Gerilim	660	-1.22E-08	0.9367232	-3.238761	1.767277
Hükümet Karşıtlığı ve Protesto	660	5.03E-09	0.9710251	-0.5933078	11.32243
Rejim içi İstikrarsızlık	660	-3.85E-09	0.9269482	-2.370898	1.592657
Ekonomik Politika Belirsizliği	660	105.8355	31.95843	71.3287	172.247
Yıllar	20			1994	2013
Ülke	33				

Büyüme literatürü incelendiğinde yıllardır yapılan araştırmalara rağmen ekonomik büyümeyi etkileyen değişkenlerle ilgili kesin bir uzlaşıya ulaşılamamıştır. Ancak ampirik büyüme literatüründe belirgin bir şekilde işaret edilen değişkenler üç model çerçevesinde

bu çalışmanın ampirik bölümü için seçilerek analize dahil edilmiştir. Değişkenlerin belirleneceği bu modeller Barro (1996), Easterly ve Levine (1997), Sachs ve Warner (1997)'dir.

Çalışmamızda yukarıda belirtilen üç modelden yararlanılarak tahmin edilen model:

$$BO_{it} = \delta BO_{i,t-1} + \beta X_{it} + u_{it}$$

Bağımlı değişken BO_{it} , t yılında i ülkesi için büyüme oranını gösterirken, X_{it} bağımsız değişken vektörü ve u_{it} hata terimidir. Modelde kullanılacak açıklayıcı değişkenler ise $BO_{i,t-1}$; büyüme oranının gecikmeli

değeri, inv; brüt yurtiçi yatırımlar, okul; resmi orta-öğretim kurumlarına kayıt yaptıranları, ENFO; enflasyon oranını, DA; dışa açıklık, EPB; Ekonomik Politika Belirsizliği, ŞidGe; Şiddet ve Gerilim, HKarPro; Hükümet Karşıtlığı ve Protesto, Rejmiçins; Rejim içi İstikrarsızlık bağımsız değişkenlerini göstermektedir.

Açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonlar ise Tablo 6' te sunulmuştur.

Tablo 6. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Matrisi

	L.Büyüme Oranı	Yatırım	Okullaşma	Dışa Açıklık	ŞidGe	HKarPro	Rejmiçins	EPB
L.Büyüme Oranı	1							
Yatırım	0.4254	1						
Okullaşma	-0.0777	-0.0901	1					
Dışa Açıklık	-0.021	0.0205	0.323	1				
ŞidGe	0.0786	0.1284	0.5702	0.5551	1			
HKarPro	0.0081	0.0939	-0.0291	-0.0931	-0.0501	1		
Rejmiçins	-0.2244	-0.1136	0.2528	0.0517	0.0857	-0.062	1	
EPB	-0.0673	0.0695	0.1281	-0.0371	-0.149	0.243	0.0585	1

ABD'deki ekonomik politika belirsizliği ve gelişmekte olan ülkelerdeki politik istikrarsızlığın farklı boyutla-

rının farklı şekillerde modellendiği tahmin sonuçları Tablo 7'da sunulmuştur.

Tablo 7. *Blundell ve Bond (1998) İki Aşamalı Sistem GMM Tahmin Sonuçları*

Değişkenler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
L.BO	0.164*	0.363***	0.0838	0.186**	0.322***	0.351***
	(0.0917)	(0.0390)	(0.0731)	(0.0682)	(0.0349)	(0.0530)
inv	0.413***	0.629***	0.447***	0.157*	0.133*	0.161***
	(0.0917)	(0.0797)	(0.0413)	(0.0900)	(0.0727)	(0.0129)
TT	0.0637**	-0.00730	-0.00863	0.0119	-0.0140	-0.00453
	(0.0274)	(0.00864)	(0.00743)	(0.0221)	(0.0143)	(0.00377)
okul	0.215***	0.285***	0.0679***	0.0846**	-0.0698***	-0.00399
	(0.0427)	(0.0219)	(0.0215)	(0.0361)	(0.0210)	(0.00623)
SidGe	-3.321***	-2.890***		-1.728*	1.464	
	(0.716)	(0.413)		(0.996)	(1.263)	
HKarPro	-1.967***	-1.015**		0.00344	-0.350***	
	(0.415)	(0.434)		(0.157)	(0.0652)	
Rejmiçins	-0.612	-0.906*		-1.119***	-0.419*	
	(0.461)	(0.456)		(0.310)	(0.241)	
EPB	-0.0470***		-1.684***	-0.0398***		-0.0236***
	(0.0137)		(0.133)	(0.00382)		(0.00407)
Yıl kuklaları	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Dönem	1994-2003	1994-2003	1994-2003	2004-2013	2004-2013	2004-2013
Ulke Sayısı	33	33	33	33	33	33
Araç değişken sayısı	26	25	22	26	27	27
Gözlem sayısı	211	211	211	280	280	280
Wald ki-kare, p değerleri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
AR(2), p değerleri	0.293	0.524	0.536	0.494	0.353	0.319
Hansen testi, p değerleri	0.462	0.299	0.160	0.382	0.327	0.211

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1 Parantez içindeki değerler standart hatalardır. İlk dönem için önceden belirlenmiş değişken olarak BO 2. ve 3. gecikmesi, içsel değişken olarak inv 2. ve sonraki gecikmelerine kolaps (collapse) işlemi uygulanmış, dışsal değişken olarak diğer açıklayıcı değişkenler kullanılmıştır.

Ekonominin sabit varlıklarına yapılan ilavelere ek olarak stok seviyesindeki net değişimlerden oluşan brüt yurtiçi yatırımlar kurulan bütün modellerde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif katsayıya sahiptir. Brüt yurtiçi yatırımların 2004-2013 dönemine kıyasla 1994-2003 döneminde gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranı üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu gözlenmiş ve brüt yurtiçi yatırımlarda meydana gelecek bir artışın büyüme arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. GSYİH'nın bir payı olarak mal ticareti, mal ihracatı ve ithalatının GSYİH'a bölünmesi olarak ele alınan dışa açıklık değişkeninin ise sadece 1994-2003 döneminin ele alındığı model 1'de istatistiki olarak anlamlı ve dışa açıklığın artması durumunda büyümenin de bu durumdan olumlu etkileneceği belirlenmiştir. Bunun dışındaki diğer tüm modellerde ise dışa açıklık değişkeni istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur.

Resmi ortaöğretim eğitim çağındaki kişilerin yüzdesi olarak ifade edilen yaşa bakılmaksızın ortaöğretim eğitimlerindeki toplam kayıtları temsil eden beşeri sermaye (okullaşma) değişkeni 2004-2013 dönemi için model 2 ve model 3'te negatif bulunurken model 3'te okullaşma değişkeni istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Diğer taraftan bu iki model dışındaki tüm modellerde okullaşma değişkeni istatistiki olarak anlamlı ve okullaşmanın bir diğer ifade ile beşeri sermayedeki bir artışın büyüme olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal ve ekonomik gerilimlere işaret eden şiddet ve gerilim değişkeni 2004-2013 döneminde model 2'de istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bunun dışındaki bütün modellerde şiddet ve gerilim değişkeni istatistiki olarak anlamlı ve katsayı işareti ise negatif olarak elde edilmiştir. Şiddet ve gerilim değişkeni, 2004-2013 dönemi için model 2'de istatistiki olarak anlamsız iken aynı dönemde özellikle ABD'de ortaya çıkan EPB'nin dikkate alınması durumunda şiddet ve gerilim değişkeninin büyüme olumsuz etkilediği gözlenmiştir. 1994-2003 dönemi için ise ABD'de ortaya çıkan bir EPB dikkate alınmış olduğu model 1'de ve bu belirsizliğin dikkate alınmamış olduğu model 2'de şiddet ve gerilim değişkeni, büyüme olumsuz etkilemekte ve gelişmekte olan ülkelerde meydana gelecek şiddet ve gerilim eylemlerinin bu ülkelerin büyüme oranlarını düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Hükümet karşıtlığı ve protesto değişkeni 2004-2013 dönemi için model 1'de istatistiki olarak anlamsız

iken diğer bütün modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Hükümet karşıtlığı ve protesto değişkeninin istatistiki olarak anlamlı bulunduğu modellerde bu değişken negatif katsayıya sahiptir. 1994-2003 dönemi için ABD'de meydana gelen bir EPB durumu dikkate alındığında hükümet karşıtlığı ve protestoların ABD'de EPB'nin dikkate alınmadığı duruma göre gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranı üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu gözlenmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Rejim içi istikrarsızlık değişkeni 1994-2003 dönemi için model 1'de istatistiki olarak anlamsız iken model 2'de ise istatistiki olarak anlamlı bulunmuş ve rejim içi istikrarsızlık değişkeni katsayı değeri negatif olarak elde edilmiştir. 1994-2003 döneminde model 2 için elde edilen bulgulara göre gelişmekte olan ülkelerde rejim içi istikrarsızlık değişkeni büyüme oranını negatif şekilde etkilemektedir. Yine benzer şekilde 2004-2013 dönemi için rejim içi istikrarsızlık değişkeni hem model 1 hem de model 2'de istatistiki olarak anlamlı bulunmuş ve katsayı işaretinin ise negatif değere sahip olduğu belirlenmiştir. 2004-2013 dönemi için elde edilen bulgular rejim içi istikrarsızlığın büyüme oranını olumsuz etkilediğini göstermektedir.

ABD'deki EPB değişkeni hem 1994-2003 hem de 2004-2013 dönemi için istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir katsayıya sahiptir. Ancak 1994-2003 döneminde ABD'de meydana gelen bir EPB durumu 2004-2013 dönemine göre büyüme oranı üzerinde daha yüksek dereceden bir etkiye sahiptir. Elde edilen sonuçlar; ABD'deki EPB'nin gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki büyüme oranı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu ve ABD'deki EPB'nin gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranlarını düşürdüğünü göstermektedir.

Sonuç

Politik istikrarsızlığın ekonomik politikalar ve kurumlarla ilgili belirsizliği arttırdığı bu yüzden de gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri ile ilgili alacakları kararları şekillendirmelerinde politik istikrarsızlığın önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte son dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan, daha sonra ise küresel bir boyut kazanan finansal kriz ekonomide durgunluğun ve daralmanın meydana gelmesine neden olurken küresel finansal piyasalardaki oynaklıklarla ilgili en göze çarpan şey

ise ekonomi ile ilgili haberlerin çoğunda politikacıların yer alması olmuştur. Politika yapımcıların ekonomi ile ilgili olarak bütçe, kurtarma paketleri ve reform düzenlemeleri ile ilgili eylemleri ve açıklamaları finansal piyasalarda çok ciddi dalgalanmaların oluşmasına neden olmuş ve bu durum gelişmekte olan ülke ekonomilerini önemli derecede etkilemiştir. Bu yüzden Ekonomik Politika Belirsizliği'nin rolü Baker vd. (2015) tarafından Amerika Birleşik Devletleri için geliştirilen ekonomik politika belirsizliği indeksi aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkeler makroekonomik politikalarını oluştururken ABD'de ortaya çıkan ekonomik politika belirsizliklerini dikkate alarak ileriye dönük politikalarını şekillendirmelidirler. Ülkede makroekonomik performansın sağlanması ve sürdürülebilmesi için gelişmekte olan ülkelerde şiddet ve gerilim eylemleri, hükümet karşıtlığı ve protesto ve rejim içi istikrarsızlığın kontrol altına alınarak olumsuz gelişmelerin bir an önce bertaraf edilerek ülke içi istikrarın sağlanması gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetlerin ve politika yapımcıların bu istikrarsızları gidecek tedbirleri almaları ve bunun sonucunda politik istikrarsızlıkların ortadan kaldırılması büyüme oranlarındaki artışları da beraberinde getirecektir.

Kaynakça

- Ades, A. and Chua, H.B. (1997). Thy Neighbor's Curve: Regional Instability And Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, 2(3), 279-304.
- Aisen, A. and Veiga, F.J. (2011). How Does Political Instability Affect Economic Growth?. *IMF Working Paper*, WP/11/12, 1-29.
- Albayrak, A.S. (2006). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. (1.Baskı). Ankara: Asil Yayınevi.
- Alesina, A., Özler, S., Roubini, N. and Swagel, P. (1996). Political Instability And Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189-211.
- Alesina, A., Devleeschauwer, A., Easterly, W., Kurlat, S. and Wacziarg, A. (2003). Fractionalization. *Journal of Economic Growth*, 8(2). 155-194.
- Alesina, A. and Ferrara La, E. (2005). Ethnic Diversity And Economic Performance. *Journal of Economic Literature*, 43(3), 762-800.
- Arellano, M. and Bond, S. (1991). Some Tests Of Specification For Panel Data: Monte Carlo Evidence And An Application To Employment Equations. *Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Arellano, M. and Bover, O. (1995). Another Look At The Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models. *Journal of Econometrics*, 68(1), 29-51.
- Asteriou, D. and Price, S. (2001). Political Instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence. *Scottish Journal Of Political Economy*, 48(4), 383-399.
- Baker, S., Bloom, N. and Davis, S. (2012). Policy Uncertainty : A New Indicator. *CentrePiece, Paper No.CEPCP362*, 16 (3), 21-23
- Baker, S. R., Bloom, N. and Davis, S. (2015). Measuring Economic Policy Uncertainty. *NBER Working Paper Series*, w21633.
- Baltagi, B.H. (2013). *Econometric Analysis of Panel Data*. (Fifth Edition). United Kingdom: John Wiley& Sons Ltd.
- Barro, J.R. (1991). Economic Growth in A Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal Of Economics*, 106(2), 407-443.
- Barro, J.R. and Lee, J. (1994). Sources of Economic Growth. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 40(1994), 1-46.
- Barro, J.R. (1996). Determinants of Economic Growth: A Cross-Countries Empirical Study. *NBER Working Paper Series*, 5698.
- Blundell, R. and Bond, S. (1998). Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models. *Journal of Econometrics*, 87(1), 115-143.
- Brunetti, A. and Weder, B. (1995). Political Sources of Growth : A Critical Note On Measurement. *Public Choice*, 82 (1/1), 125-134.

- Brunetti, A., Kisunko, G. and Weder, B. (1997). Credibility of Rules And Economic Growth: Evidence From A Worldwide Survey Of The Private Sector. *The World Bank Economic Review*, 12(3), 1-14.
- Campos, N.F. and Nugent, J.B. (2002). Who is Afraid of Political Instability?. *Journal of Development Economics*, 67(2002), 157-172.
- Campos, N.F., Karanasos, M.G. and Tan, B. (2012). Two To Tangle: Financial Development, Political Instability And Economic Growth in Argentina. *Journal of Banking and Finance*, 36(1), 290-304.
- Carmignani, F. (2002). Political Data For Applied Political Economy Research. *University of Milan- Bicocca Working Paper Series*, No. 43.
- Cattell, R.B. (1966). The Scree Test For The Number of Factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1(2), 245-276.
- Collier, P., Honohan P., Moene, K.O. (2001). Implications of Ethnic Diversity. *Economic Policy*, 16(32), 127-166.
- Darby, J., Li, C.W. and Muscatelli, V.A. (2004). Political Uncertainty, Public Expenditure And Growth. *European Journal of Political Economy*, 20(1), 153-179.
- Easterly, W. and Levine, R. (1997). African's Growth Tragedy: Policies And Ethnic Divisions. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), 1203-1250.
- Feng, Y. (1997). Democracy, Political Stability And Economic Growth. *British Journal of Political Sciences*, 27(3), 391-418.
- Fosu, A.K. (2001). Political Instability And Economic Growth in Developing Economies: Some Specification Empirics. *Economics Letters*, 70(2), 289-294.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., Anderson, R.E. (2014). *Multivariate Data Analysis*. (Seventh Edition). USA: Pearson.
- Johannsen, B. K. (2014). When Are The Effects of Fiscal Policy Uncertainty Large?. *Finance and Economics Discussion Series*, 2014(40), 1-48.
- Jong-A-Pin, R. (2009). On The Measurement of Political Instability And Its Impact on Economic Growth. *European Journal of Political Economy*, 25(1), 15-29.
- Levine, R. and Renelt, D. (1992). A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions. *The American Economic Review*, 82(4), 942-963.
- Lipset, S. M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development And Political Legitimacy. *The American Political Science Review*, 53(1), 69-105.
- Londregan, J.B. and Poole, K.T. (1990). Poverty, The Coup Trap, And The Seizure of Executive Power. *World Politics*, 42(2), 151-183.
- Martin, I.S. (1997). I Just Ran Two Million Regression. *The American Economic Review*, 87(2), 178-183.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110 (3), 681-712.
- Polachek, S.W. and Sevastianova, D. (2012). Does Conflict Disrupt Growth? Evidence of The Relationship Between Political Instability And National Economic Performance. *The Journal of International Trade and Economic Development*, 21(3), 361-388.
- Rodrik, D. (1999). Where Did All The Growth Go? External Shocks, Social Conflict, And Growth Collapses. *Journal of Economic Growth*, 4(4), 385-412.
- Sachs, J.D. and Warner, A.M. (1997). Fundamental Source of Long-Run Growth. *The American Economic Review*, 87(2), 184-188.
- Sakamoto, T. (2005). Economic Performance of Weak Governments And Their Interaction With Central Banks And Labor: Deficits, Economic Growth, Unemployment And Inflation, 1961-1998. *European Journal of Political Research*, 44(6), 801-836.
- Sanders, D.(1981). *Patterns of Political Instability*. London: Macmillan.
- Svensson, J. (1998). Investment, Property Rights And Political Instability: Theory And Evidence. *European Economic Review*, 1998 (42), 1317-1341.